

นิพนธ์ต้นฉบับ

การบริหารจัดการป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

**Participatory Administration and Management of Phra Phutthabat Noi
Community Forest, Kaeng Khoi Districts, Saraburi Province**

วutipan สุมศรี^{1*}

พสุธา สุนทรห้าว²

นุชนาถ มั่งคั่ง¹

Wutipan Somsri^{1*}

Pasuta Sunthornhao²

Nuchanat Mangkang¹

¹คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Faculty of Economics, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok, 10900 Thailand

²คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Faculty of Forestry, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok, 10900 Thailand

*Corresponding Author, E-mail: Wutipan_@hotmail.com

รับต้นฉบับ 4 กรกฎาคม 2557

รับลงพิมพ์ 23 กรกฎาคม 2557

ABSTRACT

The Objectives of this study were to determine community forest administration and management, community socio-economic condition and relationship between socio-economic factors and level of people participation to community forest management. The study employed interview method as tool for collecting data from villager who living compass Phra Phutthabat Noi community forest Amphoe Kaeng Khoi, Saraburi Province. The study area covered 2 Tombons, 4 villages which selected 84 household were sample. The Chi-square test was statistical techniques to analyze relationship between socio-economic factors and lever of people participation at significance level of 0.05.

The results of the study indicated that most of the respondents were average age of 31-40 years, education level was elementary school, main occupation was general hired, their income were between 50,001-125,000 Baht per household per year and average expense was less than 50,000 Baht per household per year while, almost every household had a loan. Most of them were landless farmer which know community forest regulation and, they always gain benefit from community forest. Moreover, the study of relationship between socio-economic factors and level of people participation indicated had no any factor accepted. Finally, strongly committee and equally regulation were current condition of this community forest. Therefore, the encouragement of create people organization is potential strategy to promote community forest administration and management and people awareness.

Keywords: Community forest, Administration and management, Socioeconomic factors, Participation

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อศึกษาการบริหารจัดการป่าชุมชน สภาพเศรษฐกิจสังคมของชุมชน รวมถึงปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน โดยใช้วิธีสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือหลัก สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบป่าชุมชนเขาพระพุทธรบาทน้อย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล 4 หมู่บ้าน รวม 84 ครัวเรือน และ วิเคราะห์ข้อมูลความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ด้วยสถิติ Chi-square โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษาพบว่า ประชากรส่วนใหญ่มีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้ของครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 50,001-125,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และส่วนใหญ่มีรายจ่ายในครัวเรือนไม่เกิน 50,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยทุกครัวเรือนมีการหนี้สิน และส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินถือครองเป็นของตนเอง ทั้งนี้ประชากรส่วนใหญ่ทราบกฎระเบียบ และกติกาของป่าชุมชน และส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ สำหรับการศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่พบว่าปัจจัยใดที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นจึงควรสนับสนุนให้ประชาชนรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆทางสังคม มีคณะกรรมการที่เข้มแข็ง และมีกฎระเบียบกติกาที่เอื้อประโยชน์ต่อคนในชุมชนอย่างเสมอภาค เพื่อส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

คำสำคัญ: ป่าชุมชน การบริหารจัดการ ปัจจัยเศรษฐกิจสังคม การมีส่วนร่วม

คำนำ

ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม โดยได้ยึดแนวทางทุนนิยม ระบบเศรษฐกิจของไทยจึงรุดหน้าเข้าสู่ความเป็นเศรษฐกิจอุตสาหกรรม และเกษตรกรรมสมัยใหม่ ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในหลายพื้นที่นั้นเสื่อมโทรมลงทั้งปริมาณ และคุณภาพ ทรัพยากรป่าไม้ นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ อีกทั้งยังเกี่ยวพันต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากทรัพยากรป่าไม้ถูกนำมาใช้มากจนเกินความสามารถในการฟื้นตัวเองตามธรรมชาติ ผลกระทบที่เกิดขึ้น ก็จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

ปัจจุบันประเทศไทยมีพื้นที่ป่าอยู่ประมาณ 108 ล้านไร่ เป็นพื้นที่ที่จัดตั้งป่าชุมชน 7,706 หมู่บ้าน รวมเป็นเนื้อที่ประมาณ 2.7 ล้านไร่ (Royal Forest Department, 2013) ป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีพื้นที่ประมาณ 1,859 ไร่ ระยะทางรอบเขา 11.58 กิโลเมตร มีป่าชุมชนครอบคลุมพื้นที่ 2 ตำบล คือ

ตำบลสองคอน และตำบลท่าคูม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ตลอดแนวขอบเขามีชุมชนอาศัยอยู่โดยรอบ 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านพระพุทธรบาทน้อย บ้านบ่อโศก บ้านทุ่งแสง และบ้านโป่งค่าป่าไม้แดง พื้นที่นี้ถือเป็นระบบนิเวศป่าเขาหินปูนสวยงาม มีพืชพรรณหายากหลายอย่าง และเป็นแหล่งน้ำซับซึ่งถือเป็นประโยชน์โดยตรงที่ได้จากระบบนิเวศป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อยมากที่สุด ชาวบ้านได้นำไปใช้ประโยชน์ทั้งอุปโภค และบริโภค นอกจากนี้ ชุมชนได้ประโยชน์โดยตรงจากกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ขณะที่พื้นที่ป่าอื่นๆ ในจังหวัดสระบุรี ส่วนใหญ่มีสัมปทานการระเบิดหินเพื่อทำเหมืองแร่ชาวบ้านพระพุทธรบาทน้อยปฏิเสธผลประโยชน์ ที่แลกกับการระเบิดหินเพื่อทำเหมือง แขนำชุมชนจึงได้ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมกันดูแลป้องกัน จนนำไปสู่การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ในปี พ.ศ. 2545 เพื่อช่วยกันดูแลอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเข้มแข็ง ทำให้ป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อยเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการศึกษาถึงปัจจัย และแนวทางในการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชนของชาวบ้าน

อุปกรณ์ และวิธีการ

จากการศึกษาแนวความคิด ทฤษฎี ผลงานวิจัย
ที่เกี่ยวข้อง และวัตถุประสงค์ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยได้ใช้การตั้งสมมติฐานที่มีความสัมพันธ์กันใน
การศึกษาการจัดการป่าชุมชนดังนี้

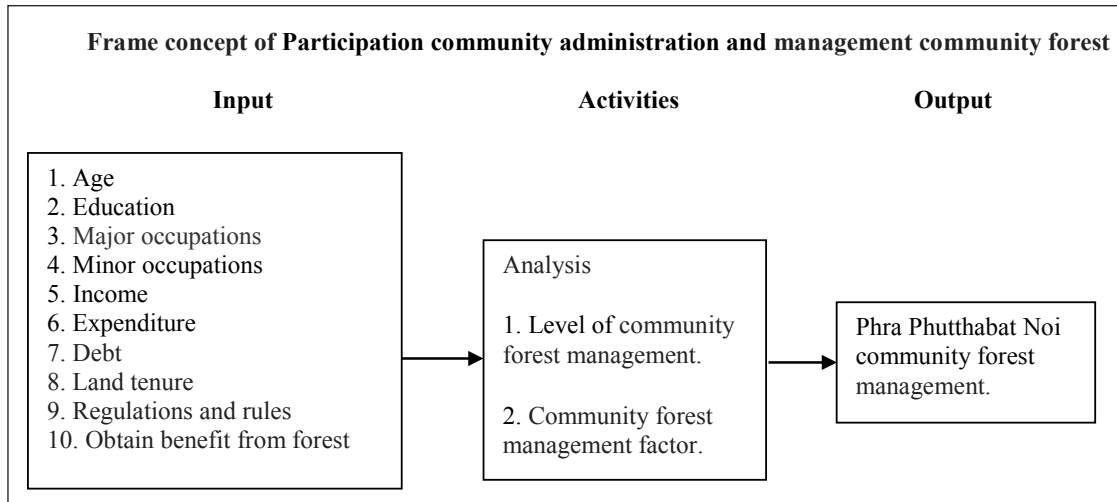

Figure 1 Conceptual framework of participatory community forest management.

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้
เป็นการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ โดยแบ่งข้อมูล
เป็น 2 ประเภท คือ

1. ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) เป็นข้อมูล
ที่ได้จากการตรวจเอกสาร เพื่อประกอบการศึกษาเกี่ยวกับ
แนวคิดทฤษฎี หลักของการมีส่วนร่วม ข้อมูลเบื้องต้น
ของป่าชุมชนพระพุทธรูปน้อย ตลอดจนงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง

2. ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) เป็นการเก็บ
รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการวิจัยเป็นการสัมภาษณ์
โดยใช้แบบสอบถาม ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ
ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่าชุมชนพระพุทธรูปน้อย

อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำนวน 2 ตำบล 4 หมู่บ้าน
ได้แก่ ตำบลสองคอน บ้านพระพุทธรูปน้อย หมู่ที่ 10
จำนวน 181 ครัวเรือน บ้านบ่อโศก หมู่ที่ 11 จำนวน 78
ครัวเรือน และตำบลท่าตูม บ้านทุ่งแสง หมู่ที่ 2 จำนวน
95 ครัวเรือน และบ้านโป่งค่าป่าไม้แดง หมู่ที่ 4 จำนวน
162 ครัวเรือน รวมทั้งหมด 516 ครัวเรือน สำหรับขนาด
ของกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรของ Taro Yamane (Yamane,
1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.1 ซึ่งขนาดกลุ่ม
ตัวอย่างที่ต้องการศึกษา 84 คน แล้วคำนวณจำนวน
ตัวอย่าง 84 คน แบ่งในแต่ละหมู่บ้านโดยใช้สูตรกระจาย
ตามสัดส่วน การกระจายหาจำนวนประชากรในแต่ละ
หมู่บ้าน (Jamikorn, 1983) ดังนี้

Table 1 Distribution of total and sampled household number by village.

Sample village	Number of households	number of sample household
1. Moo 2 Ban Thung Saeng Tambon Tha Tum	95	16
2. Moo 4 Ban Pong Kha Pa Mai Daeng Tambon Tha Tum	162	26
3. Moo 11 Ban Bo Sok Tambon Song Khon	78	13
4. Moo 10 Ban Phra Phutthabat Tambon Song Khon	181	29
Total	516	84

Table 2 Distribution of respondents by stakeholder types and village.

Stakeholder Type	The number of samples in each village				
	Moo 2	Moo 4	Moo 11	Moo 10	Total
1. Community leaders	1	1	1	1	4
2. Community committee	2	2	2	2	8
3. The gathering NTFPs.	4	6	3	6	19
4. The general public	9	17	7	20	53
Total	16	26	13	29	84

Remark: NTFPs. = Non-Timber Forest Products.

ในการสุ่มตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านนั้น ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบจำแนกชั้น Stratified random sampling โดยแบ่งชั้นตามลักษณะของประชากรเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะที่แตกต่างกัน รวมตัวอย่างทั้งหมด 84 ตัวอย่าง ดัง Table 2

ผู้ทำการวิจัยได้ทำการทดสอบแบบสอบถามที่สร้างขึ้น โดยการนำแบบสอบถามไปทำการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้รู้เพื่อทำการพิจารณาว่าได้ครอบคลุมแนวคิดและกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ได้กำหนดไว้และเป็นการทดสอบความถูกต้องที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัยโดยอาศัยทฤษฎี หรือแนวคิดเป็นหลัก

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ซึ่งจะนำข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนพระพุทธรูปมาทำการศึกษาวเคราะห์อธิบายและสรุปผลที่เกิดขึ้น

2. เกณฑ์การวัดค่าระดับการบริหารจัดการในการศึกษาได้กำหนดระดับการบริหารจัดการไว้ 3 ระดับ คือ มีการบริหารจัดการน้อย ปานกลาง และมาก โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนในแบบสอบถามดังนี้

มีการบริหารจัดการน้อยที่สุด เท่ากับ 1 คะแนน
มีการบริหารจัดการน้อย เท่ากับ 2 คะแนน
มีการบริหารจัดการปานกลาง เท่ากับ 3 คะแนน
มีการบริหารจัดการมาก เท่ากับ 4 คะแนน
มีการบริหารจัดการมากที่สุด เท่ากับ 5 คะแนน

ทำการรวมคะแนนการบริหารจัดการในแต่ละด้าน โดยกำหนดไว้ดังนี้

ช่องคะแนนน้อยที่สุด (1) และช่องคะแนนน้อย (2)

เท่ากับมีการบริหารจัดการระดับน้อย

ช่องคะแนนปานกลาง (3)

เท่ากับมีการบริหารจัดการระดับปานกลาง

ช่องคะแนนมาก (4) และช่องคะแนนมากที่สุด (5)

เท่ากับมีการบริหารจัดการระดับมาก

เกณฑ์การประเมิน จะใช้วิธีการแบ่งช่วงการแปลผลตามหลักการของการแบ่งอันตรภาคชั้น (Class Interval) โดยแบ่งคะแนนที่สูงที่สุดออกเป็น 3 ระดับดังต่อไปนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.66 หมายถึงระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนพระพุทธรูปมาทน้อย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับต่ำ

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.67 – 2.33 หมายถึงระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.34 – 3.00 หมายถึงระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี อยู่ในระดับมาก

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลด้วยสถิติ Chi-square เพื่อศึกษาความเป็นอิสระของตัวแปรด้านเศรษฐกิจ สังคม และระดับการมีส่วนร่วม ทั้งนี้การทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรด้วยสถิติ Chi-square ดังกล่าว กำหนดความคลาดเคลื่อนขั้นต่ำไว้ที่ 0.05 ($\alpha=0.05$) โดยการแปรความหมายของผลลัพธ์จะเป็นการเปรียบเทียบค่า Chi-square ที่ได้จากการคำนวณ กับค่าที่ได้จากตารางวิกฤต โดยในกรณีที่ค่า Chi-square ที่ได้จากการคำนวณมีค่ามากกว่าค่า Chi-square ที่ได้จากตารางวิกฤต แสดงว่ายอมรับสมมติฐาน และในทางตรงกันข้าม ในกรณีที่ค่า Chi-square ที่ได้จากการคำนวณมีค่าน้อยกว่าค่า Chi-square ที่ได้จากตารางวิกฤต แสดงว่าปฏิเสธ สมมติฐาน

ผลและวิจารณ์

ข้อมูลทั่วไปของประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย มีอายุอยู่ระหว่าง 31-40 ปี มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป รายได้เฉลี่ยในครัวเรือนอยู่ระหว่าง 50,001-125,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี และมีรายจ่ายในครัวเรือนไม่เกิน 50,000 บาทต่อครัวเรือนต่อปี โดยทุกครัวเรือนมีการละหนี้สิน และส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินถือครองเป็นของตนเอง ทั้งนี้ประชากรส่วนใหญ่ทราบกฎระเบียบ และกติกาของป่าชุมชน และส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

1. ด้านการบริหารจัดการป่าชุมชน

ด้านการบริหารจัดการป่าชุมชน พบว่า ป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อยมีการแบ่งพื้นที่การใช้ประโยชน์ออกเป็น 3 ส่วนได้แก่

1. พื้นที่หวงห้ามเนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ของเลี้ยงผา สัตว์ป่าหายากชนิดต่างๆ และไม้ป่าหายาก
2. พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และใช้ประโยชน์ในการเก็บหาของป่า ได้แก่ เห็ด และหน่อไม้
3. พื้นที่บริการแก่ผู้เดินทางมาศึกษาดูงาน และเป็นศูนย์เรียนรู้ระบบการอนุรักษ์ป่าเขาหินปูน

สภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยพื้นที่รอบชุมชน มีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีแหล่งน้ำซับโดยรอบเหมาะแก่การเพาะปลูกพืช พันธุ์ และผลไม้ นานาชนิด อาชีพหลักการทำไร่ ทำนา และทำสวน สมาชิกของชุมชน มีการรวมกลุ่มกันทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และเนื่องจากเป้าหมายของชุมชนที่ต้องการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้โครงสร้างพื้นฐานในเรื่องของการคมนาคม เป็นไปอย่างสะดวกสบาย นอกจากนี้ชุมชนยังทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยังผลให้ชุมชนได้รับความช่วยเหลือในการวิเคราะห์ตนเอง นำไปสู่การจัดทำแผนงานในการจัดการทรัพยากรของชุมชน แผนงานดังกล่าวจะประกอบด้วยแผนการสำรวจทรัพยากรที่มีอยู่ แผนการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และแผนการพัฒนาอาชีพของชุมชน ต่อมาชุมชนได้นำแผนงานดังกล่าวไปบรรจุไว้ในแผนงานของตำบล อำเภอ จังหวัด และหน่วยงานส่วนกลาง เช่น การบรรจุแผนงานป่าชุมชนไว้ในแผนงานป่าชุมชนของกรมป่าไม้ และแผนงานไฟฟ้าในแผนของ อบต. เป็นต้น การทำงานร่วมกันระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และ อบต. ในการอนุรักษ์ป่าเขาหินปูนเขาพระพุทธรบาทน้อย โดยชุมชนใน 4 หมู่บ้าน ได้รับการสนับสนุนจาก 2 อบต. ในการขยายพื้นที่การอนุรักษ์ป่าเขาหินปูนจาก 1,500 ไร่ เป็น 3,200 ไร่ ซึ่งสอดคล้องกับหลักในการพัฒนาชุมชน ที่มีคนเป็น

ศูนย์กลางต้องยึด “คน” และ “พื้นที่” เป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการ ต้องพัฒนาระบบการตัดสินใจที่ประชาชนมี

ส่วนร่วมกำหนดทิศทางเป้าหมายกิจกรรม และต้องมีการแบ่งสรรจัดความรับผิดชอบร่วมกัน (Na Chiangmai, 2000)

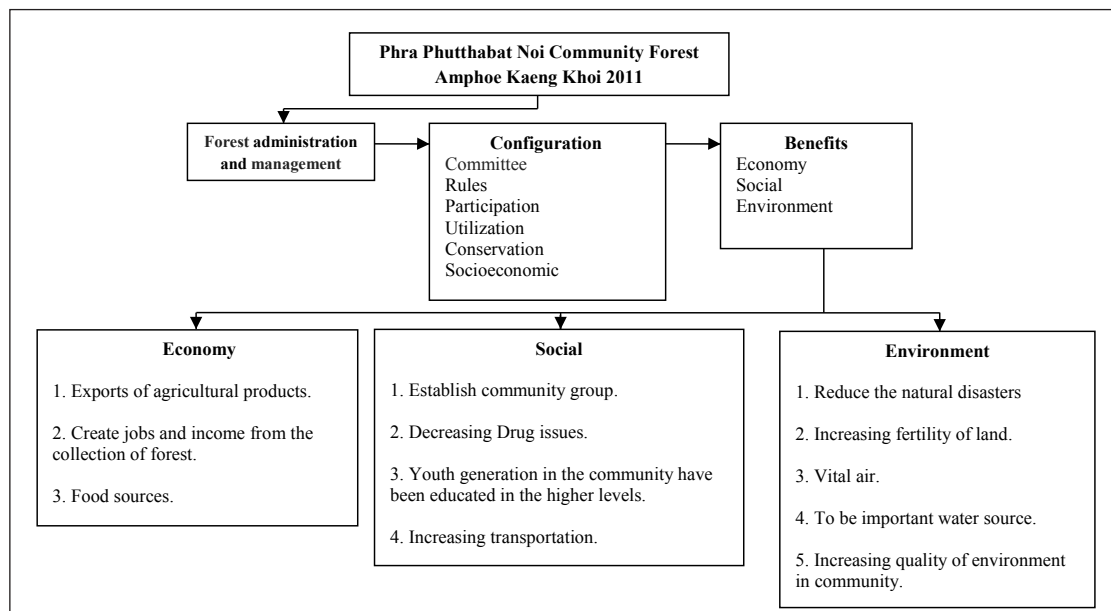

Figure 2 Community Forest Administrative and Management System and Benefit Achievement.

2. ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมที่มีต่อป่าชุมชน

2.1 ด้านคณะกรรมการ พบว่าคณะกรรมการป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย มาจากการเลือกตั้ง จากเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน มีตำแหน่ง และหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการป่าชุมชนอย่างชัดเจน โดยคณะกรรมการมีวาระในการดำรงตำแหน่ง และใช้การโหวตเสียงจากคณะกรรมการ ในการหาประธานป่าชุมชน และมีการเขียนแผนงาน ในการดำเนินงานป่าชุมชน ในแต่ละวาระของคณะกรรมการ โดยได้มีการรับฟังเสียงจากประชาชน โดยมีการจัดประชุมอย่างเสมอ เพื่อนำมาวิเคราะห์หาแนวทางการดำเนินงานที่ดีที่สุด เพื่อให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน อย่างเสมอภาค ป่าชุมชนแห่งนี้ จึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

2.2 ด้านกฎระเบียบ และกติกา พบว่าป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย มีกฎระเบียบและกติกา โดยมีป้าย

ที่ระบุเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน กฎระเบียบดังกล่าว เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ของชุมชนรอบป่า อย่างยุติธรรมเท่าเทียมกัน โดยชาวบ้านทุกคนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าในป่าชุมชนได้อย่างเสรี และประชาชนส่วนใหญ่เคารพในกฎระเบียบ และกติกาป่าชุมชนอย่างเคร่งครัด แต่ก็ยังมีประชาชนส่วนหนึ่งที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของป่าชุมชน โดยคณะกรรมการได้ทำการจับกุม และลงโทษตามกฎระเบียบของป่าชุมชน สอดคล้องกับ (Chomkwan, 1999) ได้ศึกษาการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาบ้านแม่จองไฟ ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ ได้พบว่า คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการจัดระเบียบโดยตั้งเป็นกฎของหมู่บ้านเพื่อควบคุมคนในชุมชนในการรักษาป่าของหมู่บ้าน

2.3 ด้านการมีส่วนร่วม พบว่าประชาชนที่อาศัยโดยรอบป่าชุมชนมีจิตสำนึกรัก และหวงแหนในป่าชุมชนแห่งนี้ โดยได้รับข้อมูลข่าวสาร ทั้งจาก

ภายในชุมชนเอง และข่าวสารจากภายนอกชุมชนจาก คณะกรรมการ และผู้นำชุมชนอย่างสม่ำเสมอ มีการ จัดแนวป้องกันไฟป่ารอบชุมชน ประชาชน และคณะ กรรมการในชุมชน ยังได้ปลูกฝังแนวคิดในการบริหาร จัดการป่าชุมชน ต่อเยาวชน เพื่อให้เยาวชนเกิดความรัก และหวงแหนในป่าชุมชน และยังมีความร่วมมือจาก กลุ่มแม่บ้านในการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน นอกจากนี้ป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย ยังเคยเป็นที่ ฐานจากบุคคลภายนอก และยังได้รับการสนับสนุน งบประมาณ และความร่วมมือในการบริหารจัดการป่า ชุมชน ทั้งจากหน่วยงานรัฐบาล เอกชน และมีเครือข่าย การทำงานร่วมกับป่าชุมชนอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนว ความคิดของ (Makarapirom, 1998) ได้ให้คำจำกัดความ ของการจัดการป่าแบบมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการจัดการป่า และทรัพยากรในป่า โดยชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญ ในการจัดการ คือ ชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือส่วนสำคัญ ในการตัดสินใจทุกขั้นตอน มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ในฐานะผู้ร่วมงานที่สำคัญ สามารถระบุปัญหา และ แก้ไขปัญหาตามลำดับความสำคัญที่เขาเป็นผู้ตัดสินใจ ในระยะยาวการตัดสินใจของกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน จะเพิ่มมากขึ้นกว่าการตัดสินใจโดยบุคคลหรือกลุ่มคน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2.4 ด้านการใช้ประโยชน์พบว่าการใช้ประโยชน์ จากป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย มีทั้งทางตรง และทาง อ้อม โดยทางตรง เช่น การใช้ประโยชน์จากไม้ฟืนเพื่อ ใช้เป็นแหล่งพลังงานความร้อน และเป็นแหล่งอาหาร ของชุมชน โดยการใช้ไม้ฟืนในปัจจุบัน พบว่าน้อยลง เนื่องจากมีการใช้แหล่งพลังงานจากแก๊ส และไฟฟ้าแทน ส่วนการใช้ประโยชน์ทางอ้อมจากป่าชุมชน พบว่า ป่า ชุมชนแห่งนี้แหล่งต้นน้ำของคนในชุมชน ส่งผล ให้พื้นดินมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น ให้ประชาชน เข้ามาใช้ประโยชน์ได้ สามารถทำการเพาะปลูกได้ดีขึ้น และมีส่วนช่วยลดความรุนแรงของภัยธรรมชาติ ทำให้อากาศภายในชุมชนเย็นสบาย โดยแนวทางบริหารจัดการ

และการใช้ประโยชน์ ของชุมชน คือปล่อยให้มีการใช้ ประโยชน์บ้างในรอบปีควบคู่กับการประชุมหาแนวทาง ในการฟื้นฟูป่าชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ (Sukwong, 1989) ได้กล่าวไว้ว่าวัตถุประสงค์ของการจัดการป่าชุมชน เพื่อยก ระดับความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งรักษาสภาพ แวดล้อม ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการประกอบการเกษตรให้ ดันไม้และผลผลิตจากป่าเสริมรายได้แก่ครอบครัวและ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่เหลืออยู่เพื่อสิ่งแวดล้อม ที่ดี ประชาชนได้มีไม้ หรือป่าไม้เพื่อใช้สอยเอง และ สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ที่ถูกต้องแก่ประชาชน

2.5 ด้านการอนุรักษ์ พบว่าประชาชน แม่บ้าน เยาวชนและคณะกรรมการของชุมชนได้รับประโยชน์ จากป่าชุมชนมากขึ้น หลังจากมีการบริหารจัดการป่า ชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว รู้จักการใช้ประโยชน์ และ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม สามารถ พิจารณาสถานภาพของทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์ใน ส่วนที่มีความอุดมสมบูรณ์ และฟื้นฟูในส่วนที่เสื่อมโทรม สอดคล้องกับ (Kumphang, 2000) ศึกษาการมีส่วนร่วม ของชาวบ้านในการจัดการป่าชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัด ลำพูน พบว่า การจัดการป่าไม้ของชาวบ้านทุ่งยาวเป็น การดูแลรักษาโดยมีจิตสำนึกเพื่อการอนุรักษ์ให้คน รุ่นหลังได้ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน และนำมาซึ่ง ความเป็นอยู่ที่ดีของชาวบ้านทั้งทางตรง และทางอ้อม

2.6 ความคิดเห็นด้านเศรษฐกิจ และสังคม พบว่าป่าชุมชนแห่งนี้ มีส่วนช่วยสร้างความตระหนัก ถึงคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมให้กับ สมาชิกในครอบครัว กรณีถ้าไม่มีป่าชุมชนแห่งนี้ หรือ ป่าชุมชนถูกทำลายไป จะมีผลกระทบต่อนักในชุมชน โดยป่าชุมชนมีส่วนช่วยสร้างอาชีพ และเป็นแหล่ง สร้างรายได้เสริมที่สำคัญของชาวบ้านให้กับชาวบ้าน บางครอบครัว โดยมีการจัดตั้งตลาดเพื่อขายของป่า ตามฤดูกาล และจากการจัดตั้งป่าชุมชน ทำให้ชุมชน เกิดการพัฒนาและเกิดการรวมกลุ่มขึ้นในชุมชน ทั้งกลุ่ม

แม่บ้านหรือสตรี มีบทบาทที่สำคัญต่อการจัดการป่าชุมชน รวมถึงทำให้เยาวชนในชุมชนได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น ปัญหาด้านยาเสพติดในชุมชนลดลง มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

ผลที่ได้รับจากการบริหารจัดการป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมที่มีต่อป่าชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ (Phraekthong, 1993) ได้กล่าวไว้คือ ช่วยรักษาสมดุลของระบบนิเวศ ช่วยพัฒนาชุมชน สามารถอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีพของประชาชน รวมไปถึงกระจายอำนาจให้ประชาชนเป็นผู้ดูแลรักษาป่าเอง ทำให้เกิดความร่วมมือ และตรงกับความต้องการของประชาชน และสามารถเอื้อประโยชน์ในด้านต่างๆ

3. ความสัมพันธ์ของระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนกับปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม

ผลการศึกษาทดสอบสมมติฐานทั้ง 10 ข้อ โดยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วน

ร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมกับตัวแปรด้านเศรษฐกิจ และสังคม ได้ผลการศึกษาพบว่าไม่มีปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และสังคมใดเลย ที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชน ดังนั้น สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่อาจมีผลต่อการบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นปัจจัยอื่นๆ นอกจากปัจจัยทั้ง 10 ปัจจัย ที่ได้ทำการทดสอบ ซึ่งกรณีที่มีการศึกษาปัจจัยในพื้นที่นี้ ในทำนองเดียวกัน จำเป็นต้องเพิ่มปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และสังคมด้านอื่นๆ ที่ไม่ได้ทดสอบปัจจัยในครั้งนี้เข้าไปด้วย เช่น เพศ ตำแหน่งทางสังคม สถานภาพการสมรส ฯลฯ สอดคล้องกับ (Cohen and Uphoff, 1977) ได้เสนอว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น มีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพ รายได้ และทรัพย์สิน ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ พื้นที่ดินถือครองและสถานภาพการทำงาน

Table 3 Conclusion of the test the relationship of the level of economic and social factors are involved.

Socio-economic factors	χ^2	Sig.	Results
1. Age	0.531	1.265	Reject
2. Education	0.653	0.721	Reject
3. Major occupations	4.292	0.117	Reject
4. Minor occupations	1.968	0.374	Reject
5. Income	1.878	0.391	Reject
6. Expenditure	1.878	0.444	Reject
7. Debt	0.988	0.320	Reject
8. Land tenure	0.124	0.725	Reject
9. Regulations and rules	3.032	0.082	Reject
10. Obtain benefit from forest	0.262	0.609	Reject

สรุป

ผลการศึกษาสรุปการบริหารจัดการป่าชุมชน พระพุทธบาทน้อย โดยกระบวนการมีส่วนร่วม อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ได้ดังนี้

ด้านการบริหารจัดการป่าชุมชน

ชุมชนได้มีการรวมตัวอย่างเข้มแข็งในการอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าเขาหินปูน โดยมีส่วนร่วมกันในการป้องกันภัยต่างๆ จัดแนวป้องกันไฟฟ้า ป้องกันสัตว์ป่า

และพืชหายากต่างๆ และใช้วิธีทางสังคมในการป้องกันป่าชุมชน การทำกิจกรรมของชุมชนที่อยู่รอบป่า เมื่อเสร็จงานจะมีการประชุมเพื่อสรุปผลงาน มีการรวมพลังของชุมชน ในการป้องกันการล่าสัตว์ป่า โดยชุมชนได้เปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ลักลอบขุดต้นไม้หายาก ให้มาร่วมเพาะชำต้นไม้ ทำให้ไม่มีการลักลอบขุดต้นไม้ออกจากภูเขาในระยะยาว และชุมชนยังกำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนได้แก่

1. พื้นที่หวงห้ามเนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่อาศัย สัตว์ป่าหายากชนิดต่างๆ และไม้ป่าหายาก
 2. พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว และใช้ประโยชน์
 3. พื้นที่บริการแก่ผู้มาศึกษาค้นคว้า และท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเป็นพื้นที่ในการประสานงานต่างๆ
- ชุมชนสามารถพัฒนาองค์ความรู้ในด้านการอนุรักษ์ป่าชุมชน และได้นำองค์ความรู้เข้าสู่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนวัดพระพุทธรบาทน้อย (มิตรภาพ 69) มีการฝึกอบรม และถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน และเด็กในชุมชน แม้ชุมชนพระพุทธรบาทน้อยจะเป็นชุมชนเล็กๆ ที่เกิดจากการรวมกลุ่มของคนต่างวัฒนธรรม แต่สามารถหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว และอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน โดยได้เรียนรู้ และปรับตัวเองเพื่อให้ทันกับกระแสการพัฒนาให้รอดพ้นการถูกทำลายจากผลพวงของการพัฒนา

ด้านสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

ชุมชนพระพุทธรบาทน้อยมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีแหล่งน้ำซับโดยรอบ เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช พันธุ์ และผลไม้นานาชนิด มีเศรษฐกิจหลัก คือ อาชีพการทำไร่ ทำนา และทำสวน โดยไม่มีชาวบ้านรายใดเป็นผู้ยากจน (รายได้ต่ำ กว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี) สมาชิกของชุมชนพระพุทธรบาทน้อยมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น มีการรวมกลุ่มกันทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ โดยมีวัดพระพุทธรบาทน้อย เป็นศูนย์รวมใจ เนื่องจากเป้าหมายของชุมชนที่

ต้องการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้โครงสร้างพื้นฐานในเรื่องของการคมนาคมเป็นไปอย่างสะดวกสบาย และครบครัน

ระดับการมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมที่มีต่อป่าชุมชน

ระดับการมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการป่าชุมชน และการมีส่วนร่วมที่มีต่อป่าชุมชน ด้านการอนุรักษ์ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด พบว่า หลังจากมีการบริหารจัดการป่าชุมชนแล้ว คนในชุมชนรู้จักการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม สามารถพิจารณาสถานภาพของทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์ในส่วนที่มีความอุดมสมบูรณ์ และฟื้นฟูในส่วนที่เสื่อมโทรม ในด้านด้านกฎระเบียบและกติกามีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ประชาชนส่วนใหญ่เคารพในกฎระเบียบและกติกาศาสนาป่าชุมชน ด้านคณะกรรมการมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก คณะกรรมการมาจากเสียงส่วนใหญ่ของชุมชน มีตำแหน่งและหน้าที่รับผิดชอบ ในการจัดการป่าชุมชนอย่างชัดเจน โดยคณะกรรมการมีวาระในการดำรงตำแหน่ง ด้านการมีส่วนร่วมมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาพบว่า ประชาชนที่อาศัยโดยรอบป่าชุมชนมีจิตสำนึก รักและหวงแหนในป่าชุมชนแห่งนี้มีการปลูกฝังแนวคิดในการบริหารจัดการป่าชุมชน ต่อเยาวชนในชุมชน และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาล เอกชน และมีเครือข่ายการทำงานร่วมกับป่าชุมชนอื่นๆ ด้านการใช้ประโยชน์ มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาพบว่า ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ทางอ้อมจากป่าชุมชนพระพุทธรบาทน้อย มากกว่าการใช้ประโยชน์ทางตรงจากป่าชุมชน ด้านเศรษฐกิจ และสังคม มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ป่าชุมชนแห่งนี้มีส่วนช่วยสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ และสิ่งแวดล้อมให้กับสมาชิกในครอบครัว กรณีถ้าไม่มีป่าชุมชนแห่งนี้ หรือป่าชุมชนถูกทำลายไป จะมีผลกระทบต่อคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของปัจจัยในการบริหารจัดการป่าชุมชน และการมีส่วนร่วม

ผลการทดสอบสมมติฐาน ได้ใช้การวิเคราะห์ด้วยวิธี Chi-square โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ระดับ 0.05 จากการศึกษาพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพหลักอาชีพรอง รายได้ รายจ่าย ภาระหนี้สิน การมีที่ดินถือครอง การรับรู้กฎระเบียบ และกติกาและการได้รับประโยชน์จากป่าชุมชน

REFERENCES

- Chomkwan, A. 1999. **Community Forest Management Case Study Ban Mae Jong Fire Tambon Huai O Amphoe Long Phrae Province**. Master of Arts Thesis Department of Human and Environmental Management, Chiang Mai University. (In Thai)
- Cohen, J.M. and N.T. Uphoff. 1977. **Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design, Implementation and Evaluation**. Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.
- Jamikorn, S. 1983. **Statistical Analysis for Social Science Research**. Bangkok: Kasetsart University. (In Thai)
- Kumphang, P. 2000. **Participation of the people in the community forest management: A case study villages Thungyao Sri Bua Ban Muang Lamphun Province**. Master Thesis in Political Science Political Science, Ramkhamhaeng University. (In Thai)
- Makarapirom, P. 1998. **Concepts and principles of forest management plans**. Regional Community Forestry Training Center for Asia Pacific, Kasetsart University. (In Thai)
- Na Chiangmai, C. 2000. **Administration of rural development for the strengthening community**. Bangkok: 21st Century Company Limited. (In Thai)
- Phraekthong, K. 1993. **Concept of community forest**. Bangkok: Forestry Department, Ministry of Agriculture. (In Thai)
- Royal Forest Department. 2013. **Information**. Available source: <http://forestinfo.forest.go.th/55/>, September 30, 2013. (In Thai)
- Sukwong, S. 1989. **Academic papers technical guidelines in order to develop a forest of Thai at present**. Community Forestry, Pages 102-115 Special Lecture Forestry academic year 1989. Kasetsart University, Bangkok. (In Thai)
- Yamane, T. 1973. **Statistics: An Introductory Analysis**. 3rd ed., Harper and Row, New York.